

چالش‌های اخلاقی سرگرمی در سبک زندگی اسلامی

سید-عبدالله میرخندان* میرخندان*

* دانش‌آموخته حوزه علمیه و کارشناسی ارشد اخلاق کاربردی مؤسسه اخلاق و تربیت.

(Abdollahmikhandan@yahoo.com)

تاریخ تألیف: ۱۳۹۵/۱/۱۷

تاریخ دریافت: ۱۳۹۴/۱۱/۴

دانش‌آموخته حوزه علمیه و کارشناسی ارشد اخلاق کاربردی مؤسسه اخلاق و تربیت.

(Abdollahmikhandan@yahoo.com)

تاریخ تألیف:

تاریخ دریافت: ۱۳۹۴/۱۱/۴

دانش‌آموخته حوزه علمیه و کارشناسی ارشد اخلاق کاربردی مؤسسه اخلاق و تربیت.

(Abdollahmikhandan@yahoo.com)

۱۳۹۵/۱/۱۷

چکیده

با پیشرفت علم و فناوری **چالش‌های مشکلات** متعددی **برای بشر** در عرصه سرگرمی **برای نوع بشر** به وجود آمده است که شایسته است، **این چالش‌ها** از منظر اسلامی بررسی شوند تا **راه و روش** صحیح برون‌رفت از **این چالش‌ها** مشخص شود. این تحقیق با روش توصیفی-تحلیلی در پی شناسایی **این چالش‌ها مشکلات** و **پیدا کردن یافتن** راه برون‌رفت از آنها است. در این تحقیق پژوهش به این نتیجه رسیدیم **در یافتیم** که حوزه‌های **چالش‌زای** مهم **چالشی** مرتبط با سرگرمی عبارت‌اند از: ابهام در موضوع اخلاقی در عرصه سرگرمی، ندانستن حکم اخلاقی در عرصه سرگرمی، مشکل تطبیق معیارهای کلی اخلاقی در عرصه سرگرمی، **و چالش‌هایی مشکلات مربوط که مربوط** به ویژگی‌های اشخاص یا ویژگی‌های جوامع هستند. برخی از راه‌های برون‌رفت از این **چالش‌ها مشکلات** نیز در پایان مقاله پیشنهاد شده است **است کردیم**؛ مانند پژوهش در **خصوص مفاهیم مفهوم‌های** شرعی چون لعب، لهو؛ استخراج احکام اخلاقی مرتبط با سرگرمی؛ پژوهش خاص برای **بررسی منطبق بودن** هر سرگرمی **در مورد** بر شاخصه‌های سرگرمی مطلوب از منظر اخلاق اسلامی؛ توجه به بافت فرهنگی جوامع و نیز **ملاحظه‌هایات** دینی در عرصه سرگرمی‌ها.

کلیدواژه‌ها: واژگان کلیدی

سرگرمی، اوقات فراغت، تفریح، بازی، چالش اخلاقی، سبک زندگی اسلامی.

مقدمه

در **تحقیقات پژوهش‌های** انجام شده **گرفته درباره** **مورد** اوقات فراغت، برخی به موضوع سرگرمی از منظر اسلامی و برخی به موضوع سبک زندگی اسلامی و یا جایگاه اوقات فراغت در سبک زندگی پرداخته‌اند. **و اما** در **خصوص چالش‌های مشکلات** اخلاقی مرتبط با سرگرمی و عناصر تأثیرگذار **و تأثیرپذیر** سبک زندگی

اسلامی در این چالش‌ها عرصه و عناصر تأثیرپذیر از آن، تحقیق مستقلی صورت انجام نگرفته نشده است؛^۱ این در حالی است که در عصر حاضر و در جوامع جدید، آنکه نحوه گذران اوقات فراغت در عصر حاضر و در جوامع جدید به مقوله‌ای اساسی در سبک زندگی^۲ (مهدوی کنی، ۱۳۸۷، ص ۵۹-۶۳) و شاخصی برای توسعه‌یافتگی تبدیل شده است (شهیدی، ۱۳۸۷، ص ۲۵)*. سرگرمی به عنوان میلی طبیعی و فعالیتی لذت بخش است دارای که ویژگی‌های منحصر به فردی است دارد؛ از جمله اینکه در سبک زندگی امروزی امری کاری پرمخاطب، محسوب و به وسیله آن، مخاطب آسان‌تر از دلایل پیچیده علمی و اعتقادی را اقتناع و راضی می‌شود می‌پذیرد؛ با توجه به همین ویژگی‌ها، گروه‌ها و نهادهای مختلف گوناگون اجتماعی سعی دارند می‌کنند با استفاده از سرگرمی‌ها، انسان‌ها را به اهداف هدف‌های مشروع و با نامشروع خود سوق دهند. علاوه بر این، چالش‌های مشکلات جدید متعدد دیگری نیز در این عرصه برای بشر به وجود آمده که شایسته است، این چالش‌ها از منظر اسلامی بررسی شوند. این پژوهش در پی روشن کردن بیان برخی چالش‌های اخلاقی از مهم ترین چالش‌های اخلاقی در عرصه سرگرمی و ارتباط این چالش‌ها آن‌ها با مؤلفه‌های سبک زندگی و یافتن راه برون‌رفت از این چالش‌ها آن‌ها است.

اطلاعات داده‌های این مقاله با روش کتابخانه‌ای جمع‌آوری شده است می‌شوند و از حیث هدف این تحقیق از نظر هدف، تحقیقی کاربردی^۳ محسوب می‌شود است. در این مقاله سؤال

^۱ مهدوی کنی، دین و سبک زندگی، ص ۵۹-۶۳.

^۲ شهیدی، بررسی تأثیر ویژگی‌های خانوادگی بر چگونگی گذران اوقات فراغت فرزندان در کوریه‌ای سازمانی، ص ۴۵.

^۳ Applied Research.

پرسش اصلی در این مقاله این است که «چالش‌های اخلاقی مرتبط با سرگرمی بر چه عناصری از سبک زندگی اسلامی تأثیر می‌گذارد و از چه عناصری از سبک زندگی اسلامی تأثیر می‌پذیرد؟»^۱ به این سؤال سوالات پرسش پرسش‌های متعدد دیگری نیز اضافه می‌شوند؛ مانند اینکه سرگرمی به چه معناست؟ سبک زندگی و مؤلفه‌های آن چیست؟ چالش اخلاقی به چه معناست؟ چه چالش‌هایی در عرصه سرگرمی وجود دارد؟ بر این اساس، نخست در این مقاله ابتدا مفاهیم سرگرمی و سبک زندگی و چالش اخلاقی بیان مورد بررسی قرار می‌گیرد و سپس به مؤلفه‌های تأثیرگذار و تأثیرپذیر سبک زندگی در چالش‌های اخلاقی مرتبط با سرگرمی و مؤلفه‌های تأثیرپذیر از آن بررسی می‌شوند پرداخته می‌شود.

مفهوم سرگرمی

هر چند در ابتدا تعریف سرگرمی^۱ امری کاری ساده به نظر می‌رسد؛ اما به دلیل اینکه سرگرمی از مفاهیم اجتماعی است و تعریف آن پیرو فهم اجتماع از سرگرمی است؛ ارائه بیان تعریفی دقیق از سرگرمی چندان آسان نیست. در زبان عربی معادل سرگرمی، لهو، هویة، أشغولة، تسلیة^۲ معادل واژه سرگرمی گفته شده است (غفرانی و آیت‌الله‌زاده شیرازی، ۱۳۹۰، ص ۳۵۳) و در زبان فارسی به اشتغال، توجه، کاری که شخص را مشغول سازد، آنچه سبب وقت‌گذرانی و تفریح باشد از انواع بازی، ورزش، سینما و تئاتر معنا شده است (عمید، ۱۳۸۹، ص ۶۷۹).^۳

^۱ Amusement/Entertainment.

^۲ Amusement/Entertainment

^۳ غفرانی و آیت‌الله‌زاده شیرازی، فرهنگ اصطلاحات روز، ص ۳۵۳.

^۴ عمید، فرهنگ عمید، ص ۶۷۹.

به نظر می‌رسد در مجموع، سرگرمی را می‌توان این‌گونه تعریف کرد:

حالتی نفسانی و نوعی گذران اوقات فراغت است که گاه به خودی-خود و فارغ از جنبه‌های دیگر امور زندگی ارزش دارد و به صورت اختیاری، (یعنی فعالانه یا منفعلانه) و به قصد اموری چون ایجاد تفریح، تنوع، استراحت و شکوفایی فردی و اجتماعی صورت می‌پذیرد.

از این تعریف این نکات زیر نکته‌ها را می‌توان فهمید:

۱. سرگرمی امری فعالیتی است که هم جنبه ذهنی (حالت نفسانی) و هم جنبه خارجی (گذران اوقات فراغت) دارد؛
۲. فعالیت فراغتی، اعم از سرگرمی است؛ چراکه سرگرمی، تنها یک نوع از شیوه‌های گذران اوقات فراغت است؛
۳. فعالیت فراغتی می‌تواند گاه هدف دیگر امور فعالیت‌هایی در زندگی، مانند کار استاز جمله کار باشد و گاه ارزش ذاتی دارد؛

۴. مشغول شدن به سرگرمی‌ها با اختیار و اراده فرد، گاه به صورت فعال و گاه به صورت منفعل صورت می‌پذیرد که منظور از سرگرمی فعالانه آن نوع از سرگرمی است که از باعث خشنودی خشنودی کردن امیال انسان و رسیدن به خواسته‌های حاصل می‌شود و در مقابل، منظور از سرگرمی منفعلانه آن نوع از سرگرمی است که فرد بارهایی را از رنج‌های جسم و روان رهایی می‌سازد سرگرم می‌شود.

پاره‌ای از فواید فایده‌های سرگرمی عبارت‌اند از: ایجاد تفریح و شادمانی، تنوع و تفنن، شکوفایی فردی و اجتماعی، استراحت، رفع غم و خستگی، استراحت و گریز از یکنواختی.

مفهوم سبک زندگی

مفهوم سبک زندگی^۱ به صورت علمی در جهان غرب، در سده گذشته مطرح شده و با نام آلفرد آدلر^۲ (۱۸۷۵-۱۹۳۷) روان‌شناس اتریشی، (۱۸۷۵-۱۹۳۷) پیوند خورده است. هرچند مفهوم سبک زندگی در آثار دیگران مورد استفاده قرار گرفته شده است، اما این اصطلاح در آثار آدلر محوریت یافته است (مهدوی کنی، ۱۳۸۷، ص ۱۱۴).

در یک تعریفی سبک زندگی این گونه معنا شده است:

الگوی همگرا (کلیت تامی) یا مجموعه‌ه^۳ منظمی از رفتارهای درونی و بیرونی، وضع‌های اجتماعی و دارایی‌ها که فرد یا گروه بر مبنای پاره‌ای از تمایلات و ترجیح‌ها (سلیقه‌اش) و در تعامل با شرایط محیطی خود ابداع یا انتخاب می‌کند (همان، ص ۷۸).

مفهوم چالش اخلاقی

یکی از موضوعات اصلی علم اخلاق^۴ مسائل موضوعات بحث‌برانگیزی چالش‌خیز اخلاقی است. که برای تصمیم‌گیری اخلاقی^۶ درباره این گونه مسائل آن‌ها باید احتیاج به در نظر گرفتن جوانب زیادی را در نظر گرفت و است که باید متخصصان اخلاق باید آن‌ها را بررسی کنند. در همین زمینه مصادیق از جمله این موضوعات متعددی از چالش‌های اخلاقی وجود دارد برخی از

۱ Life style

۲ Alfred Adler

۳ مهدوی کنی، دین و سبک زندگی، ص ۱۱۴

۴ مهدوی کنی، دین و سبک زندگی، ص ۷۸

۵ Ethics

۶ Moral decision making

مهم‌ترین این مصادیق می‌توان به چالش‌های مشکلات ناشی از ابهام در موضوع حکم اخلاقی، تعارض اخلاقی، تزام اخلاقی و معمای اخلاقی هستند اشاره کرد. نگارنده در این بخش به صورت اجمالی اجمالاً به توضیح هر یک از این موارد مصداق‌ها توضیح می‌پردازد داده می‌شود.

یکی از موارد چالش‌خیز موضوعات بحث برانگیز اخلاقی، ابهام در موضوع اخلاقی است. وقتی موضوع یک حکم اخلاقی مبهم و نامشخص باشد، حکم آن نیز مبهم و نامشخص خواهد بود؛ چراکه احکام با توجه به ویژگی‌های موضوعات وضع می‌شوند. این قبیل چالش‌ها، بیشتر در موضوعاتی رخ می‌دهند که با پیشرفت فناوری به وجود می‌آیند رخ می‌دهند؛ مثلاً ابهام در موضوعاتی چون شبیه‌سازی، اجاره رحم، و تغییر جنسیت و مانند آن امثال آن باعث بروز چالش مشکلات اخلاقی، در هنگام تعیین احکام اخلاقی مربوط به آن‌ها می‌شوند.

در برای مورد تعارض اخلاقی تعاریف تعریف‌های متعددی بیان شده است؛^۱ مثلاً اتکینسون^۱ می‌گوید: «تعارض اخلاقی رابطه‌ه میان دو تکلیف اخلاقی متفاوت است که به یک اندازه اعتبار دارند» (اتکینسون، ۱۳۹۱، ص ۳۲).^۲ فرامرز قراملکی در تعریف تعارض اخلاقی می‌نویسد: «مراد از تعارض اخلاقی موقعیتی است که در آن خود را بر سر دو راهی می‌یابیم؛ از طرفی گویی راه سوم وجود ندارد و از طرف دیگر انتخاب هر یک از آن دو به نحوی خلاف اخلاق می‌نماید (قراملکی، ۱۳۸۳، ص ۲۹۵).^۳

۱. R F. Atkinson

۲. اتکینسون، درآمدی به فلسفه اخلاق، ص ۳۲.

۳. ص ۲۹۵. قراملکی، اخلاق حرفه‌ای.

به نظر می‌رسد که مفهوم تعارض و تزامم اخلاقی قابل تفکیک پذیر هستند و می‌توان بین آن دو می‌توان تفاوت گذاشت؛ مثلاً می‌توان گفت، تعارض در مقام جعل احکام اخلاقی است و تزامم در مقام عمل به این احکام است؛ همچنین، در تعارض اخلاقی، تنها یکی از احکام اخلاقی صحیح است؛ اما در تزامم اخلاقی تمامی احکام اخلاقی در اطراف تزامم صحیح هستند و تنها فقط در مقام عمل، فرد دچار نوعی تزامم و مشقت اخلاقی می‌شود.

نکته دیگر اینکه می‌توان مفهوم تزامم یا تعارض اخلاقی را اعم از چالش اخلاقی تعریف کرد؛ توضیح اینکه چرا که در برخی از تزامم‌ها و تعارضات تعارض‌های اخلاقی، با اندکی تأمل می‌توان راه حل برای آن‌ها راه‌حلی پیدا می‌شود یا یافت در این موارد دیگر چالش اخلاقی وجود نخواهد داشت؛ مثلاً در جایی که انسان بین هتک حرمت والدین و ضرر مالی اندک مخیر شده است و دوری از هتک حرمت والدین به وضوح بر ضرر مالی اندک ترجیح دارد؛ هر چند این ترجیح، یک مسئله موضوع اخلاقی مهمی است و می‌توان آن را مصداقی از تزامم اخلاقی دانست؛ اما از این حیث که با ضرر مالی اندکی در تزامم است و یکی از دو تکلیف اخلاقی به وضوح بر دیگری ترجیح دارد؛ اما چالش اخلاقی محسوب نمی‌شود.

در باره مورد معماهای اخلاقی نیز گفته شده است که از آن‌ها در مباحث رشد اخلاقی، برای سنجش میزان رشد اخلاقی استفاده می‌شود و مبدع ابداع‌کننده این روش هم ژان پیاژه^۱ روان‌شناس معروف فرانسوی بوده است (بوسلیکی، ۱۳۹۱،

ص ۳۴).^۴ این معماها مسائل اخلاقی هستند که برای حل آنها نیاز به تفکر و تأمل وجود دارد و راه-حل آنها به-سادگی به ذهن خطور نمی‌کند.

مؤلفه‌های سبک زندگی تأثیرگذار و تأثیرپذیر سبک زندگی در چالش‌های اخلاقی مرتبط با سرگرمی

برای شناختن مؤلفه‌های تأثیرگذار و تأثیرپذیر سبک زندگی در چالش‌های اخلاقی مرتبط با سرگرمی، ابتدا نخست باید مراد از مؤلفه‌های سبک زندگی مشخص و سپس چالش‌های اخلاقی در حوزه سرگرمی شناسایی شود.

منظور ما از مؤلفه سبک زندگی اموری-موضوعاتی است که مصداق واقعی سبک زندگی محسوب می‌شوند؛ بنابراین اموری که وراثت، آب‌وهوا، نژاد و... که خارج از تعریف سبک زندگی خارج هستند و بر آن تأثیرگذارند، مانند وراثت، آب و هوا، نژاد و امثال آن مؤلفه سبک زندگی محسوب نمی‌شوند.

روان‌شناسان و جامعه‌شناسان در تبیین این مؤلفه‌ها، بدون ادعای حصرو-محدود بودن آنها به این تعداد، برخی از آنها را نام برده‌اند که با رعایت اختصار به آنها اشاره می‌شود: شیوه‌های گذران فراغت و تفریح، نحوه بازی-کردن، شیوه تغذیه، خودآرایی (نوع پوشاک و پیروی از مد)، نوع مسکن (محل سکونت، دکوراسیون، معماری و اثاثیه‌اسباب منزل)، نوع وسیله حمل-ونقل، اطفار (رفتار حاکی از نجیب-زادگی یا دست‌ودل‌بازی، وسیگار-کشیدن در محافل-مکان‌های عمومی، تعداد مستخدمان و آرایش آنها)، الگوهای مصرف، نحوه صحبت کردن، نگرش‌ها، و-الگوهای مربوط به نقاط تمرکز علاقه‌مندی در جنبه‌های فرهنگ، مانند امور-موضوعات جنسی، عقلانیت، دین، خانواده، میهن‌پرستی، آموزش، هنر، ها و ورزش ها و نیز،

مؤلفه‌هایی که از فناوری‌های مدرن ناشی می‌شوند، مانند نحوه استفاده از خودرو یا خودروهای خانواده، یخچال، ماشین لباس‌شویی، ماهواره، کامپیوترایانه، موبایل-تلفن همراه و تلویزیون (مهدوی کنی، ۱۳۸۷، ص ۵۹-۶۰)۴.

به گفته مهدوی کنی می‌توان مؤلفه‌های سبک زندگی را در سه چهار گروه تقسیم کرد: ۱. اموال داری‌ها (سرمایه‌ای و مصرفی)؛ ۲. فعالیت‌ها (عادت‌ها)، شغل، گذران فراغت و ... (غیره)؛ ۳. نگرش‌ها؛ ۴. و-گرایش‌ها و روابط انسانی (از بین فردی گرفته تا اجتماعی) (همان، ص ۶۳)۴. روشن است که طبق پراساس این تقسیم‌بندی و تصریح بسیاری از روان‌شناسان و جامعه‌شناسان انتخاب سرگرمی‌ها و شیوه‌ها پرداختن به آن‌ها، خود مؤلفه‌ای از سبک زندگی محسوب می‌شود. قبل‌پیش از وارد شدن به بحث لازم است دو نکته در باره مورد مباحث پیش رو توضیح داده شود:

اول اینکه ۱. با توجه به اینکه تقسیم‌بندی مؤلفه‌های سبک زندگی عام است و شیوه‌ها گذران فراغت، خود بخشی از اقسام این مؤلفه‌ها محسوب می‌شود؛ به نظر می‌رسد از این رو برای اینکه مباحث از نظم نسبی برخوردار باشند، بهتر است مباحث حول تقسیماتی انجام شوند که در باره مورد چالش‌های مشکلات اخلاقی در عرصه سرگرمی است صورت پذیرد تا از نظم نسبی برخوردار باشد. در همین خصوص، ابتدا در هر چالش موضوع بحث برانگیز اخلاقی، نخست مؤلفه‌های تأثیرگذار و سپس مؤلفه‌های تأثیرپذیر سبک زندگی از این چالش مورد بررسی قرار می‌گیرد می‌شوند؛

۴- مهدوی کنی، دین و سبک زندگی، ص ۵۹-۶۰.

۴- مهدوی کنی، دین و سبک زندگی، ص ۶۳.

دوم اینکه-۲. در این مباحث برای بیان منشأ تعارض‌های اخلاقی از کتاب *تعارض اخلاقی و دانش اصول فقه*^۴ (یوسلیکی، ۱۳۹۱، ص ۷۴-۸۴) استفاده شده است. مباحث استفاده شده از این کتاب، در مورد منشأ تعارض‌های اخلاقی است و نگارنده برخی از این موارد موضوعات را به عنوان یا چالش-اخلاقی در عرصه سرگرمی تطبیق داده و مواردی نمونه‌های دیگری را نیز بر آن‌ها افزوده است.

چالش‌های اخلاقی در عرصه سرگرمی از منظر اسلام
با توجه به این مطالب برخی از چالش‌هایی که در عرصه سرگرمی از منظر اسلام به ذهن نگارنده می‌رسد عبارت است از:

۱. ابهام در موضوع اخلاقی در عرصه سرگرمی یکی از منشأهای چالش اخلاقی ابهام در موضوعی است که دارای حکم اخلاقی است. در این زمینه امروزه، موضوعات مبهمی در عرصه سرگرمی *های امروزی* وجود دارد؛ مانند اینکه اشیای مجازی چه هستند؟ حریم خصوصی در فضای مجازی چیست؟ سرگرمی در فضای مجازی به چه معناست؟ و امثال آن... به این مشکلات چالش‌هایی که از گذشته در این زمینه، در علم اخلاق یا جامعه‌شناسی و روان‌شناسی وجود داشته است نیز اضافه می‌شوند؛ مانند اینکه مفهوم سرگرمی به چه معناست؟ آیا قصد و انگیزه شخص در صدق عنوان سرگرمی بر فعالیت انسان تأثیرگذار است؟ در شرع از سرگرمی به چه چیز تعبیری شده است؟ آیا لهو و لعب همان سرگرمی و بازی هستند است یا نوع خاصی از آن محسوب می‌شوند؟ بدین ترتیب، فارغ از اینکه حکم اخلاقی سرگرمی چیست و چه نوع سرگرمی، اخلاقی محسوب می‌شود، موضوع این احکام نیز چندان مشخص نیست.

۴. یوسلیکی، *تعارض اخلاقی و دانش اصول فقه*، ص ۷۴-۸۴.

آنچه ابهام در این زمینه را بیشتر می‌کند، استفاده از ماشین‌آلات ایزارهای جدید در سرگرمی‌ها در سبک زندگی امروزی است. چگونگی استفاده از این وسایل، خود مؤلفه‌ای از مؤلفه‌های سبک زندگی امروزی محسوب می‌شود که هم بر چالش‌های موضوعات اخلاقی در این زمینه تأثیر می‌گذارد و هم از این چالش‌ها تأثیر می‌پذیرد. اینک به بررسی این مؤلفه‌های تأثیرگذار و تأثیرپذیر می‌پردازیم.

مؤلفه‌های تأثیرگذار و تأثیرپذیر

در عرصه سرگرمی بررسی‌های متعددی در مسئله‌ای اخلاقی به نام ابهام در موضوع اخلاقی مطرح می‌شود؛ مانند هنگامی که موضوعی اخلاقی در عرصه سرگرمی مبهم باشد، چگونه می‌توان در زندگی خویش با آن برخورد کرد؟ آیا به دلیل خاطر ناعدم آشنایی با این موضوعات باید از خرید وسایل مرتبط با آن‌ها باید صرف‌نظر کرد؟ جذابیت زیاد سرگرمی‌ها و استفاده فراوان از آن‌ها چه تأثیری بر نادیده‌گرفتن این موضوعات مبهم اخلاقی دارد؟ این‌ها سوالات متعددی است که در یک چالش اخلاقی به نام ابهام در موضوع اخلاقی در عرصه سرگرمی مطرح می‌شود. بدون شک سبک زندگی افراد و مقدار درگیری آن‌ها با موضوعات جدید در عرصه سرگرمی، هم بر تشدید چالش‌های مشکلات اخلاقی در این زمینه تأثیر می‌گذارد است و هم از آن تأثیر می‌پذیرد؛ در حوزه تأثیرگذاری این مؤلفه‌ها، به عنوان نمونه از سویی استفاده از کامپیوتر فرد را با واقعیت مبهمی به نام حریم خصوصی در فضای مجازی آشنا می‌کند و از سوی دیگر، استفاده بی‌رویه از این ابزار برای فرد مشکل‌آفرین می‌شود. تحقیقات پژوهش‌های جامعه‌شناسان نشان می‌دهد که استفاده بی‌رویه از کامپیوتر و محیط‌های مجازی [که عموماً به قصد تفریح و سرگرمی صورت می‌گیرد] در بین میان نوجوانان و

جوانان وجود دارد (فرزام فرد، ۱۳۸۸، ص ۱۶۰-۱۶۱).^۲ بنابراین، مهم بودن حریم خصوصی، این ابهام به همراه استفاده زیاد از وسایل ارتباط جمعی، چون کامپیوتر (به عنوان مؤلفه‌ای از سبک زندگی) خود موجب تشدید درگیری فرد با چالش‌های اصلی به نام رعایت حریم خصوصی در فضای مجازی می‌شود که این مسئله، خود خود موجب شکل‌گیری چالش‌های متعدد دیگری نیز می‌شود خواهد شد.

در حوزه تأثیرپذیری مؤلفه‌های سبک زندگی از موضوعات جدید در عرصه سرگرمی، این چالش نیز می‌تواند به عنوان نمونه، به نگرش افراد نسبت به بازی کودکان در محیط مجازی اشاره کرد. برخی افراد ممکن است ورود کودکان را به محیط مجازی را به دلیل علت ناامنی حاصل از عدم رعایت نکردن حریم خصوصی جایز ندانند و عده‌ای ممکن است، سیاست‌مداران را از این کار منع کنند و... امثال آن. ذکر بیان این نکته نیز لازم است که نگرش افراد و جامعه به این موضوعات مؤلفه‌ای از سبک زندگی محسوب می‌شود و همچنان که قبلاً پیش از این نیز گفتیم، نگرش افراد یکی از حوزه‌ها و بخش‌های مهم سبک زندگی نگرش افراد است. همچنین، ما حداقل دست‌کم بخشی از این چالش‌ها را ناشی از نشناختن موضوعات جدیدی، چون حریم خصوصی می‌دانیم و ممکن است دلایل دیگری نیز در این زمینه وجود داشته باشند.

۲. ندانستن حکم اخلاقی سرگرمی

یکی از مشکلات عمده اخلاقی در تمام عرصه‌های زندگی انسان، از جمله سرگرمی‌ها، ندانستن حکم اخلاقی در عرصه مدنظر است. در علم اخلاق و نیز در عقاید عموم مردم، دیدگاه‌های متعددی درباره معنا و معیار خوبی و بدی وجود دارد. حکم

فرزام فرد، آسیب‌شناسی اوقات فراغت دانش‌آموزان استان قم و ارائه الگوی کارآمد، ص ۱۶۰-۱۶۱-۴.

اخلاقی سرگرمی این چالش ناشی از نظام اخلاقی و باورهای است که خوب و بد را برای افراد ترسیم می‌کند. در همین زمینه، ندانستن حکم اخلاقی سرگرمی، خود به شکل‌گیری چالش مشکلات اخلاقی می‌انجامد. مثلاً در دنیای امروز گرایش به مصرف‌گرایی و پرداختن به سرگرمی، در مقابل گرایش به تولید و کار، دارای ارزش ذاتی شده-یافته و هدف و آرمان بسیاری از افراد و جوامع رسیدن به احساس خوشی و رفاه بیشتر است. برخی از منتقدان بهدر انتقاد از این وضع گفته‌اند-پرداخته‌اند که نمونه آن نظریات دیدگاه‌های رایزمن^۱ است.

رایزمن وی در ابتدا نخست، هم‌نوا با «شلسکی» و «دومازیه» تصور می‌کرد که در تمدن نوظهور فراغت، نظام طبقاتی از بین خواهد رفت؛ با وجود این، خود «رایزمن» چند سال بعد، در این مورد دیدگاهش تجدید نظر کرد. به نظر او فراغت در جامعه‌ه معاصر در ایجاد سلطه‌ه جامعه بر فرد، نقش تعیین‌کننده دارد (شهیدی، ۱۳۸۷، ص ۵۶-۵۷).^۲ کار و تولید اخلاقاً خوب و شایسته هستند و فراغت و سرگرمی اموری هستند که به دنبال کار و تولید دارای اهمیت و ارزش می‌شوند. همان‌طور که ملاحظه می‌شود، این چالش ندانستن حکم اخلاقی سرگرمی که مورد توجه منتقدان نیز به آن توجه قرار گرفته-کرده‌اند، با حکم اخلاقی در این زمینه که آیا سرگرمی ارزش ذاتی دارد یا کار یا هر دوی آن‌ها؟ در ارتباط مرتبط است. آیا سرگرمی به تنهایی ارزشی ذاتی دارد؟ آیا کار به تنهایی ارزش ذاتی دارد؟ و یا هر دو آن‌ها؟

چالش پرسش‌های دیگری که در این زمینه در منابع دینی به چشم می‌خورد، این است که معیار اخلاقی بودن سرگرمی‌ها

^۱ Riesman

^۲ شهیدی، بررسی تأثیر ویژگی‌های اخلاقی بر چگونگی گذران اوقات فراغت فرزندان در کربهای سزایی، ص ۵۶-۵۷.

چیست؟ آیا سرگرمی‌هایی که وهمی و تخیلی است و که انسان را به وهم و تخیل این امور سوق می‌دهند، شرعاً ناپسند است؟

از آنجا که در علم اخلاق و نیز در عقاید عموم مردم، نظرات متعددی پیرامون معنا و مفهوم خوبی و بدی، معیار خوبی و بدی و امثال آن وجود دارد یکی از عمده‌ترین چالش‌های اخلاقی در تمام عرصه‌های زندگی انسان از جمله سرگرمی‌ها ندانستن حکم اخلاقی در عرصه مورد نظر است.

مؤلفه‌های تأثیرگذار و تأثیرپذیر

همچنان که قبلاً پیش از این در تعریف سبک زندگی نیز گفته شد، بینش‌ها، (یعنی ادراک‌ها) و معتقدات (یاورها) و نیز گرایش‌ها، (یعنی ارزش‌ها و تمایلات خواسته‌ها و ترجیح‌ها) نیز جزئی از مفهوم سبک زندگی هستند. و مثلاً اعتقاد به اینکه خوب چیزی است که سودآور است، خود مؤلفه‌ای از سبک زندگی افراد در جوامع سرمایه‌داری محسوب می‌شود است. بر اساس طبق این اعتقاد صنعت سرگرمی با هدف تولید ثروت در این جوامع شکل گرفته است. چالش اخلاقی در این زمینه هنگامی است که یک سرگرمی ثروت‌آور باشد و از سوی دیگر، آن سرگرمی در تزامن با اصل اخلاقی دیگری، مانند حفظ کرامت انسانی باشد. در این صورت، حکم اخلاقی آن سرگرمی ثروت‌آور چیست؟

مثلاً سرگرمی در عرصه سینما و تلویزیون درآمد فراوانی برای شرکت‌های سرمایه‌گذار در این زمینه دارند؛ اما در عین حال، محصولات آن که در عرصه سینما و تلویزیون عرضه می‌شوند، گاه انسان را به تقلید کورکورانه از فرهنگ مد و مصرف‌گرایی وامی‌دارند. حال حکم اخلاقی این محصولات سینمایی و تلویزیونی چیست؟ آیا اخلاقاً خوب هستند یا بد؟ این چالش اخلاقی از باورهای جامعه دربارهٔ سرگرمی خوب، به‌عنوان مؤلفه‌ای از سبک زندگی مادی، تأثیر می‌پذیرد. همچنین ندانستن

حکم اخلاقی چنین محصولات سینمایی و تلویزیونی بر مؤلفه‌های گوناگون سبک زندگی نیز تأثیر می‌گذارد؛ مثلاً بر باور دیگران که به این فرهنگ مادی اعتقاد ندارند، نیز تأثیر می‌گذارد و آنان را به سمت تجمل‌گرایی و پیروی از مد می‌کشاند. به نظر می‌رسد، اعتقاد نگارنده ندانستن حکم اخلاقی سرگرمی یا به صورت کلی، ندانستن معیار خوبی و بدی در افعال و صفات انسانی، در ایجاد این چالش‌ها نقش اساسی دارد؛ هرچند ممکن است دلایل دیگری نیز در این زمینه وجود داشته باشند.

۳. مشکل تطبیق معیارهای کلی اخلاقی در عرصه سرگرمی‌ها

مشکل تطبیق معیارهای اخلاقی که به صورت کلی وجود دارند، بر مصادیق مصداق‌های عینی سرگرمی‌ها یکی از چالش‌های پیش رو در این عرصه است. مثلاً مسلم است اینکه استفاده از سرگرمی برای سلطه و در حقیقت، ظلم اقتصادی امری مذموم ناپسند و ضد اخلاقی است، امر کلی و مسلم است و هر انسان عاقلی آن را قبول می‌کند می‌پذیرد؛ اما آیا تبلیغ اجناس کالاهای لوکس و گران در رسانه‌ها که در کشورهای اسلامی تولید شده‌اند، در رسانه‌ها مصداقی از این سلطه محسوب می‌شوند؟ سرگرمی‌های امروزی با چه شرایطی می‌توانند در جلوگیری از سلطه اقتصادی نقش ایفا کنند؟ این‌ها سوالاتی پرسش‌هایی است که تنها فقط در یک چالش در حوزه اقتصادی مطرح می‌شود؛ به این چالش، چالش‌های دیگری نیز که در این حوزه و حوزه‌های مختلف گوناگون دیگر، مانند حوزه‌های سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و هنری هستند نیز اضافه می‌شوند.

مؤلفه‌های تأثیرگذار و تأثیرپذیر

بدون بی‌شک عادات، شیوه‌ه گذران فراغت، نگرش‌ها، گرایش‌ها و مؤلفه‌های گوناگون سبک زندگی در تشدید و بلکه ایجاد چالشی با عنوان «تطبیق معیارهای کلی اخلاقی در عرصه سرگرمی‌ها» تأثیرگذار هستند و از این چالش نیز تأثیر می‌پذیرند. به عنوان نمونه چنانچه افراد در سبک زندگی خویش از وسایل ارتباط

جمعی؛ چون تلویزیون، ماهواره، شبکه‌های مجازی، اینترنت و... **امثال آن** به قصد سرگرمی استفاده کنند، بیشتر با مشکل تطبیق معیارهای کلی اخلاقی در عرصه سرگرمی‌ها مواجه می‌شوند؛ چراکه توصیه‌هایی که در خصوص این وسایل **نو و جدید** وجود دارند؛ بیشتر به صورت کلی و مبهم است و مثلاً فرد در عمل نمی‌داند مصداق حفظ کرامت انسان در هنگام استفاده از این وسایل چیست؟ در حوزه تأثیرپذیری نیز ممکن است افراد به دلیل ابهام و کلی‌گویی احکام اخلاقی، مطلقاً از بعضی وسایل ارتباط جمعی، **چون مانند** اینترنت و کامپیوتر و ماهواره پرهیز **کنند** یا **آنکه** استفاده از آن را محدود کنند. **حتی** برخی ممکن است کودکان را از استفاده از این وسایل بازدارند.

در این چالش نیز تأکید می‌شود که یکی از علل مهم در چالش‌های **مذکور بیان شده**، تطبیق دادن معیارهای کلی اخلاقی است و ممکن است در هر چالش، دلایلی دیگر و منحصر به فرد نیز وجود داشته باشد؛ همچنین، به **نظر می‌رسد اعتقاد نگارنده** این چالش با ندانستن حکم اخلاقی متفاوت است؛ چراکه گاهی حکم کلی اخلاقی از اساس مجهول است و گاهی حکم کلی اخلاقی برای ما معلوم است و تطبیق آن بر **مصداقش** **مصداق‌هایش** مشخص نیست؛ مثلاً اینکه چه چیز خوب است، چالشی اخلاقی است که ناشی از ندانستن حکم کلی اخلاقی است؛ برخی سود، برخی لذت، برخی کسب فضایل انسانی و **امثال مانند** آن را معیار خوبی و بدی دانسته‌اند؛ اما اگر مشخص شد که مثلاً آنچه موجب کسب فضایل انسانی می‌شود خوب است، چالش بعدی روشن‌ساختن **مصداق‌های عینی** و خارجی این خوبی‌ها است.

۴. چالش‌هایی که مربوط به ویژگی‌های اشخاص است

گاهی اوقات چالش‌های اخلاقی در عرصه سرگرمی از ناحیه حکم اخلاقی یا موضوع اخلاقی یا تطبیق معیارهای اخلاقی نیستند؛ بلکه این مشکلات، مشکلاتی هستند که **مربوط** به

اشخاص در عرصه سرگرمی‌ها مربوط هستند می‌شوند که در ادامه به برخی از آن‌ها اشاره می‌شود.

۴.۱. ویژگی‌های شخصیتی افراد

گاهی اوقات چالش‌های مشکلات اخلاقی در عرصه سرگرمی ناشی از ویژگی‌های شخصیتی افراد هستند است؛ مثلاً ضعف یا رشد شخصیتی فرد سرگرم‌شونده در تصمیم‌گیری در این عرصه می‌تواند ممکن است فرد را دچار چالش مشکل اخلاقی کند؛ در حالی که این چالش مشکل ممکن است برای افراد عادی وجود نداشته باشد؛ کسی که به دلیل علت ضعف اراده یا بیماری وسواس توان تصمیم‌گیری در عرصه سرگرمی را ندارد، دچار چالش مشکل اخلاقی می‌شود؛ مثلاً از سویی به جای پرداختن به تفریح سالم آن را امری کاری ناپسند انگاشته و از آن دوری می‌کند؛ و از سوی دیگر در حالی که، به دلیل میل فطری خویش به آن محتاج می‌شود نیازمند است.

همچنین، فردی که رشد اخلاقی بیشتری دارد، متوجه می‌شود که به تکالیف و وظایف بیشتری پی می‌برد دارد و در نتیجه در عمل نیز با تزامن‌های اخلاقی بیشتری روبه‌رو خواهد شد؛ مثلاً فردی که درمی‌یابد می‌داند سرگرمی نباید موجب غفلت از یاد خدا و هدف انسان شود؛ از سویی به دنبال سرگرمی‌های مطلوب می‌رود و از سوی دیگر، برخی سرگرمی‌های روزمره او را از اهدافش هدف‌هایش غافل می‌کند.

مؤلفه‌های تأثیرگذار و تأثیرپذیر

مؤلفه‌های سبک زندگی در ایجاد و تشدید چالش‌های مشکلات ناشی از ویژگی‌های شخصیتی افراد نقش دارند و از آن نیز تأثیر نیز می‌پذیرند؛ در حوزه تأثیرگذاری، مثلاً گرایش افراد به تحصیل علم، به عنوان مؤلفه‌ای در سبک زندگی، بر در ایجاد و تشدید این چالش مشکل مؤثر است. افرادی که به تحصیل علوم مختلف گوناگون علاقه دارند، در معرض چالش‌های تعارض‌های اخلاقی هستند که ناشی از رشد شخصیتی شان فرد است هستند. این عده

ممکن است برخی سرگرمی‌های عادی، چون دیدن تلویزیون فوتبال و... امثال آن را اتلاف وقت بدانند که همین مسئله موضوع برخی چالش‌های تعارض‌های اخلاقی را موجب می‌شود؛ همچنین، افرادی که علاقه‌ای به تحصیل علم ندارند و اساساً گرایش به لاپالی‌گری و بیهودگی دارند، در معرض چالش‌های مشکلات اخلاقی هستند که ناشی از ضعف شخصیتی شان فرد استهستند و؛ ممکن است این افراد به اموری کارهایی چون قمار و استفاده از مواد مخدر به-عنوان سرگرمی پردازند روی آورند. در حوزه تأثیرپذیری نیز افرادی که رشد اخلاقی دارند ممکن است برای رویارویی با چالش‌های تعارض‌های گوناگون و جدیدی که درک می‌کنند، در خرید وسایل تفریحی، تنظیم عادت‌های شخصی در عرصه سرگرمی و یا حتی انتخاب شغل و... تصمیمی امثال آن تصمیم‌گیری متفاوتی از یا تصمیم عموم مردم بگیرند داشته باشند. همچنین، افرادی که ضعف اخلاقی دارند؛ ممکن است بیشتر به ندامتگاه‌ها، مراکز بهزیستی و... امثال آن‌ها مراجعه کنند. این افراد ممکن است پول هنگفتی را صرف پرداختن به سرگرمی‌های مضر یا و سپس درمان بیماری ناشی از آن سرگرمی مضر کنند.

۲.۴. جنسیت افراد

جنسیت فرد سرگرم‌شونده مورد توجه بسیاری از نظریه‌پردازان در عرصه سرگرمی را بوده به خود جلب کرده‌است؛ به-گونه‌ای که در تحلیل‌های جدید به رابطه ه فراغت و جنسیت توجه ویژه‌ای شده است (چاوشیان و اباذری، ۱۳۸۱، ص ۱۲)؛ چراکه از جمله نهضت‌های فکری و اجتماعی در عصر حاضر، نهضت‌های فمینیستی هستند. در باره مورد این تفکر گفته شده است که هدف

^۳ چاوشیان و اباذری، از طبقه اجتماعی تا سبک زندگی، رویکردهای نوین در تحلیل جامعه‌شناختی هویت اجتماعی، ص ۱۴.

مشترک همه^۱ شاخه‌های فمینیسم، جنسیت‌زدایی از تفاوت‌های اجتماعی و فرهنگی و انکار هویتی است که مردان برای زنان تعریف می‌کنند. این نهضت‌ها تأکید می‌کنند که زنان عروسک، برده، شیء یا حیوان نیستند؛ بلکه انسان هستند (ساروخانی و رفعت‌جاه، ۱۳۸۳، ص ۱۳۸).^۲

در حقیقت، بنابراین نهضت‌های فمینیستی بر اساس نوعی چالش اخلاقی در زمینه^۳ نابرابری‌های جنسیتی شکل گرفته‌اند. این چالش مشکل در عرصه^۴ سرگرمی‌ها نیز وجود دارد و بر نظریه‌پردازی در این زمینه تأثیر گذاشته است. به‌عنوان نمونه پارکر در خصوص مقوله^۵ تأثیر نوع جنسیت در چگونگی گذران اوقات فراغت معتقد است؛ تمایزهای زنان و مردان در این زمینه ناشی از نقش متمایز آن‌ها است؛ همچنین، او ادعا می‌دارد می‌گوید که اوقات فراغت زنان نسبت به مردان کم‌تر بوده و لذا از این رو، طیف فعالیت‌های تفریحی آنان نیز محدود است، به خصوص اینکه زنان کم‌تر از مردان به ورزش می‌پردازند (به نقل از: شفیمی، ۱۳۹۰، ص ۱۴۳).^۶

محققان معتقدند رضایت زنان در زمینه^۷ اوقات فراغت از مردان کم‌تر است و در بهره‌گیری از اوقات فراغت نابرابری میان زنان و مردان وجود دارد. اوقات فراغت زنان، مبهم و اندک و منقطع است؛^۸ بیش‌تر در خانه سپری می‌شود و آمیخته با فعالیت‌های خانگی و مادری است (سفیری و مدیری، ۱۳۸۹، ص ۱۴۷).^۹

---

^۱ ساروخانی و رفعت‌جاه، زنان و بازتعریف هویت اجتماعی، ص ۱۳۸.
^۲ به نقل از شفیمی، عوامل مرتبط با رضایت‌مندی زنان از چگونگی گذران اوقات فراغت، ص ۱۴۳.
^۳ سفیری و مدیری، تفاوت‌های جنسیتی در اوقات فراغت، ص ۱۴۷.

با توجه به مطالب فوق بیان شده، می توان دریافت که چالش مشکل اخلاقی مهم در عرصه سرگرمی، افراط در دیدگاه جنسیتی به مقوله سرگرمی است که برخاسته از باورها و سنت ها و عادت هایات جوامع است، نه برخاسته از حقیقت و خاستگاه های فطری هر جنس. بنابراین، این چالش مشکل امری است که با توجه به ویژگی جسمی، روانی و روحی شخص سرگرم شونده، یعنی جنسیت آن شکل گرفته است.

شکی نیست که تعالیم آموزه های اسلامی از اساس با هر نوع ظلم و علی الخصوص به خصوص ظلم ناشی از تفاوت های جنسیت مخالف است و نمونه آن نهی شدید از کشتن کودک دختران در زمان صدر اسلام است؛ همچنین، شکی نیست که زنان به دلیل ضعف جسمانی، روحیه احساسی، و نیاز مبرم به حمایت اجتماعی و خانوادگی و... امثال آن از مردان آسیب پذیرتر و در نتیجه بیشتر مورد در معرض ظلم و ستم قرار می گیرند. که یکی از عرصه های مهم در این زمینه عرصه سرگرمی است. آنچه در این زمینه، بیشتر چالش خیز است، این است که چه طور چگونه باید با این تبعیض در عرصه سرگرمی مقابله شود کرد؟ مصادیق مصداق های این تبعیض چه چیزهایی هستند چیست و تفاوت های یا اینکه جنسیت چه مقدار در این تبعیض و در واقع چالش مشکل اخلاقی تأثیرگذار است؟ در جواب این سوالات پرسش ها، تنها برخی از مؤلفه های سبک زندگی که بر این چالش تأثیرگذار و از آن تأثیر پذیرند ذکر بیان می شود و تفصیل مطالب در این نوشته نمی گنجد.

مؤلفه های تأثیرگذار و تأثیر پذیر

در حوزه تأثیرگذاری به نظر می رسد که نگرش ها و سنت ها و عادت هایات فردی و اجتماعی در ایجاد چنین چالشی نقش اساسی دارند. برخی ممکن است به زن به عنوان موجودی رده دوم نگاه کنند، یا صرفاً فقط آن را وسیله ای برای لذت جویی

حیوانی بدانند؛ استفاده از زنان به-عنوان کالا و برای تبلیغ اجناس گوناگون و نیز استفاده از جذابیت‌های جنسی آنان در عرصه‌های **مختلف-گوناگون**، از جمله سرگرمی‌ها، حکایت از همین نگاه ابزاری و غیرانسانی به زنان دارد. به **اعتقاد-نگارنده-نظر-می-رسد**، در این چالش، یکی از عمده مشکلات، **دید-غلط-و-نگرش-اشتباه** مردان و حتی خود زنان **در-خصوص-به-جنسیت-زن** است. این دید **غلط-اشتباه** باعث می‌شود که گاه به بهانه‌ه دفاع از حقوق زن به حریم او تجاوز-شده-و حقوق او نادیده گرفته می‌شود. به-غیر-از نگرش‌ها **و-سنت‌ها** و عادت‌های فردی و اجتماعی، از جمله دیگر مؤلفه‌هایی که می‌تواند برای این **چالش-مسئله** تأثیر بگذارد، افزایش تحصیلات و اشتغال زنان، چگونگی هماهنگ-کردن نقش‌های سنتی با نقش‌های جدید زنان، نحوه پوشش زنان و... **امثال-آن-است**.

در حوزه تأثیرپذیری نیز به-نظر-می-رسد؛ این چالش بر بسیاری از مؤلفه‌های سبک زندگی تأثیر می‌گذارد. در عرصه سرگرمی‌ها از جاذبه‌های جنسیتی برای جذب مخاطب **سرگرمی-سوء-استفاده** می‌شود و **همین-امر** افرادی را که به بوالهوسی و چشم‌چرانی تمایل دارند، جذب **به-این** سرگرمی‌ها می‌کند و شیوه گذران اوقات فراغت آنان را متمایز از دیگر افراد می‌سازد.

نحوه. نحوه مصرف کالاها نیز که نشان-دهنده سبک زندگی افراد است **و-نیز** از جنسیت افراد و چالش‌های ناشی از آن در عرصه سرگرمی تأثیر می‌پذیرد؛ مثلاً استفاده از جاذبه‌های جنسیتی زنان برای تبلیغ کالاها در عرصه سرگرمی‌ها، موجب **ترغیب-تشویق** افراد هوس‌باز به خرید این کالاها می‌شود.

همچنین. همچنین، رواج سرگرمی‌های کاذب، چون رقص و ساختن مراکز مرتبط با آن بر نوع پوشش زنان، نگرش افراد در خصوص هویت زنان، اینکه زن **ایده-آل-ایدئال** چه زنی است و **با** **امثال-آن**... تأثیر می‌گذارد. **به-صورت** خلاصه می‌توان گفت،

بسیاری از آسیب‌های اجتماعی و فردی در عرصه‌های گوناگون زندگی انسان، از جمله در عرصه سرگرمی، ناشی از افراط و تفریط در نگاه به جنسیتی، افراد در عرصه‌های مختلف زندگی انسان از جمله در عرصه سرگرمی است.

۵. چالش‌هایی که مربوط به ویژگی‌های جوامع است
چالش‌های مشکلات اخلاقی در عرصه سرگرمی که تا اینجا بررسی شد، یا از ناحیه حکم اخلاقی یا موضوع اخلاقی یا تطبیق معیارهای اخلاقی یا ویژگی‌های فردی بودند؛ اما گاهی این چالش‌ها مشکلات ناشی از امر دیگری یعنی ویژگی‌های جوامع هستند است. این ویژگی‌ها بر تصمیم‌گیری سیاسی و نیز اجرای سیاست‌ها پیرامون درباره موضوع سرگرمی تأثیرگذارند و از این-حیث، دارای اهمیت ویژه‌ای هستند دارند. برخی از این ویژگی‌ها عبارت‌اند از: ویژگی‌های فرهنگی جامعه یا همان آداب و رسوم جامعه و؛ میزان رشد اخلاقی جامعه.

۵.۱. آداب و رسوم جوامع

برای تبیین چالش‌های مشکلات اخلاقی ناشی از آداب و رسوم جوامع، قبل‌پیش از هر-چیز باید مشخص شود که منظور از آداب و رسوم چیست؟ برخی از متفکران در تعریف آداب و رسوم گفته‌اند:

اخلاق مربوط است به اینکه انسان به غرایز خودش، یعنی به طبیعت خودش چه نظامی بدهد، خودش را چگونه بسازد؛ ولی آداب مربوط به سهم‌بندی غرایز نیست؛ بلکه مربوط به این است که انسان غیر از مسئله اخلاق به یک امور اکتسابی- که باید اسم آن‌ها را فنون گذاشت- نیز احتیاج دارد؛ یعنی به یک سلسله هنرها و صنعت‌ها احتیاج دارد و باید آن‌ها را یاد بگیرد. مثلاً انسان احتیاج دارد که خط

نوشتن را یاد بگیرد. یاد گرفتن خط نوشتن جزء آداب است؛^۱ یعنی باید با سواد بشود (مطهری، بی‌تا، ج ۲۱، ص ۱۸۵-۱۸۸).^۲

برخی دیگر نیز این‌گونه آداب و رسوم را این‌گونه تعریف کرده‌اند: «آداب عبارت است از هیئت‌های زیبای مختلفی که اعمال صادره از آدمی متصف بدان می‌گردد و دارای ویژگی‌هایی چون وابستگی به صفات مختلف روحی افراد و مقاصد اجتماعی است»^۳ (طباطبایی، ۱۳۷۴، ج ۶، ص ۳۶۷).

با توجه به این تعاریف-تعریف‌ها می‌توان فهمید که:

۱. آداب و رسوم اکتسابی هستند است؛

۲. آداب و رسوم تابع مقتضیات زمان و مقاصد هدف‌های اجتماعی هستند است؛

۳. آداب و رسوم لزوماً آرمانی را تعقیب نمی‌کنند؛

۴. آداب و رسوم لزوماً از راه مبارزه با نفس و یا تهذیب آن حاصل نمی‌شوند؛

۵. ارزش‌های اخلاقی مورد مقبول جامعه یکی از این عوامل شکل‌گیری آداب و رسوم هستند است؛

۶. آداب و رسوم در حوزه رفتار و اعمال انسان رخ می‌دهند.

بنابراین به نظر می‌رسد که آداب و رسوم رفتارها و مقرراتی هستند که جامعه یا فرهنگ خاصی آن‌ها را پذیرفته است و برای ایجاد هماهنگی و نظم و اجتناب از سردرگمی و اختلاف و نابسامانی، آن را به اعضای خود توصیه می‌کند؛ مثلاً شکل و رنگ

---

^۱ مطهری، مجموعه آثار شهید مطهری، ج ۲۱، ص ۱۸۵-۱۸۸.
^۲ طباطبایی، ترجمه تفسیر المیزان، ج ۶، ص ۳۶۷.

لباس در مجالس سوگواری یا آداب احوالپرسی یا شیوه پذیرایی از مهمان توسط هر جامعه یا فرهنگی مشخص می‌شود.

با توجه . **با توجه به** به نقش مهم آداب و رسوم در سبک زندگی افراد این **خصایص ویژگی های رفتاری**، نیز گاه موجب به وجود آمدن **چالش تعارض های اخلاقی** می‌شوند. چه بسا در جامعه‌ای انجام کاری توهین به فرد تلقی شود و در جامعه دیگر احترام به انسان دانسته شود. مثلاً **در بین میان** مسلمانان **بسیار** تعظیم کردن به دیگران **امری کاری بسیار** بد و ناپسند است؛ در حالی که در کشورهای شرق دنیا، مانند چین و کره و ژاپن تعظیم زیاد به دیگران نوعی احترام گذاشتن محسوب می‌شود.

این **مسئله تفاوت ها** در عرصه سرگرمی **ها** نیز وجود دارد. جامعه‌ای که **طبق بر اساس** آداب و رسوم خود گاو را موجودی مقدس می‌داند، از مسابقه **هایات** گاوپازی لذت نمی‌برد و **اقدام به** پخش **این مسابقات و یا** برگزاری **این مسابقه ها آن می‌تواند ممکن است** به چالش های اخلاقی منجر شود. مثال دیگر جامعه‌ای است که در آن افراد **بر اساس طبق** آداب و رسوم خویش در **ایامی روزهایی** خاص، به عزاداری برای مردگان می‌پردازند. در این ایام، پخش فیلم های **فکاهی و** خنده‌دار **می‌تواند به** چالش اخلاقی منجر **می‌شود؛ در حالی روشن است** که **به** همین سرگرمی ها در جوامع دیگر **بدون** چالش اخلاقی پرداخته **می‌شود به دنبال ندارد؛** بنابراین، یکی **از نکات مهم و** **در خورتوجه چالش مهم** در عرصه سرگرمی، توجه به آداب و رسوم جامعه **مخاطب آن سرگرمی است.**

امروزه . **امروزه**، یکی از **چالش های مشکلات** اخلاقی در سطح جوامع و بلکه در سطح جهان، از بین بردن آداب و رسوم **جوامع آن ها** و یا مسخره کردن پیروان آنهاست. از منظر اسلامی توهین و بی‌احترامی به دیگران، حتی اگر رسم بدی هم

داشته باشند، جایز نیست. گاه سرگرمی‌های موجود در فضای مجازی، ماهواره‌ها، برنامه‌های تلویزیونی، تبلیغات تجاری و... نیز در ایجاد و تشدید این چالش‌رفتار اشتباه بسیار تأثیرگذارند اساسی و مهم دارند. معمولاً این چالش به وسیله انواع مختلف سرگرمی‌ها در فضای مجازی ماهواره‌ها، برنامه‌های تلویزیونی، تبلیغات تجاری و امثال آن ایجاد می‌شود.

مؤلفه‌های تأثیرگذار و تأثیرپذیر

به نظر می‌رسد مؤلفه‌های گوناگون سبک زندگی در عرصه سرگرمی، در ایجاد و تشدید چالش‌های مرتبط با آداب-ورسوم جوامع تأثیرگذار و از آن‌ها تأثیرپذیر باشند هستند؛ همچنین این مؤلفه‌ها از چالش مذکور تأثیر نیز می‌پذیرند. در حوزه تأثیرگذاری هرچه جامعه به رعایت آداب-ورسوم خود بیشتر گرایش داده داشته باشد، این چالش‌ها بیشتر و شدیدتر خواهد بود؛ همچنین، هرچه آداب-ورسوم در یک جامعه ای بیشتر وجود داشته باشد، احتمال بروز چالش اخلاقی در عرصه سرگرمی‌ها نیز بیشتر است. مثلاً برخی جوامع براساس طبق آداب-ورسوم خود، خوردن تفریحی مست‌کننده‌ها را جایز و بلکه خوب می‌دانند. این جوامع با اشاعه آداب-ورسوم خود موجب تمایل دیگر جوامع به چنین تفریحی می‌شوند.

در حوزه تأثیرپذیری مؤلفه‌های سبک زندگی نیز یکی از چالش‌هایی مشکلاتی که ناشی از تفاوت آداب-ورسوم ملت‌ها و جوامع مختلف گوناگون است، توهین و بی‌احترامی به آداب-ورسوم دیگران است. این مسئله در جامعه‌ای که آداب-ورسومیش آن مسخره شده است، ممکن است به تغییر مؤلفه‌های زندگی در آن جامعه تغییر کند بی‌انجام. مثلاً ممکن است افراد ظاهر، خوراک، پوشاک، مسکن و دیگر ترجیح‌های رفتاری خود را مطابق آداب-ورسوم جامعه مهاجم تغییر دهند، و یا اینکه برای مبارزه با آن مراکزی را تأسیس کنند، و یا حتی به جنگ به جامعه مهاجم بروند.

همچنان-که در تبیین ویژگی‌های شخصیتی افراد نیز اشاره-گفته شد؛ کمبود یا نبود رشد اخلاقی در ایجاد چالش‌های مشکلات اخلاقی در بُعد فردی و اجتماعی مؤثر است. در همین زمینه رشد اخلاقی می‌تواند علاوه بر بُعد فردی، در بُعد اجتماعی نیز ظهور و بروز داشته باشد. در بُعد اجتماعیات بشری نیز مانند بُعد فردی اگر جامعه‌ای از رشد اخلاقی برخوردار باشد، به سوی آرمان‌ها و سودها و لذت‌های بلند-مدت و حقیقی متمایل می‌شود و در نتیجه سرگرمی‌های متفاوتی در این زمینه مناسبی برمی‌گزیند. جامعه‌ای که منکرها و معروف‌ها، آداب و رسوم، پسندیده و ناپسند، مذهب صحیح و نادرست را فهمیده-شناخته باشد، با جامعه‌ای که عموم مردم آن به خرافه و جادو، و نیز به آداب و رسوم جاهلی و بی‌پایه، بی‌مذهبی یا مذهب اشتباه اعتقاد دارند و بی‌مذهب یا دارای مذهبی ساختگی هستند، تفاوت خواهد بود است؛ به عنوان نمونه ممکن است در برخی جوامع حیوانات دارای شانی بالاتر بیشتر از حد خود هستند دارند؛ داشته باشند در این صورت، سوار-شدن بر این حیوانات برای تفریح یا استفاده از آنان برای نمایش در سیرک، فیلم یا دیگر سرگرمی‌ها مجاز نخواهد بود.

در حوزه تأثیرگذاری، عقاید باورها و نگرش‌های جامعه به عنوان مؤلفه‌ای از سبک زندگی آن جامعه، میزان رشد اخلاقی جامعه را نشان می‌دهند و بر چالش‌های ناشی از آن در عرصه سرگرمی تأثیر می‌گذارند؛ به عنوان نمونه گرایش به مصرف مواد مخدر و مست‌کننده‌ها به قصد تفریح و سرگرمی در سطح جامعه، چنانچه به باور موجه تبدیل شود، نشان از ضعف اخلاقی آن جامعه دارد و خود موجب چالش‌های بروز مشکلات اخلاقی می‌شود؛ چراکه در بسیاری از موارد اغلب، استفاده از مواد مخدر به عنوان تفریح و سرگرمی به اعتیاد و مشکلات ناشی از آن می‌انجامد.

در حوزه‌ه تأثیرپذیری نیز در این جوامع ممکن است مراکز می‌گساری ایجاد می‌شود، و افراد اوقات فراغت و پول خود را صرف می‌گساری کنند و خرید کالاهای مرتبط با آن را بخرند می‌کنند و مشروبات و مست‌کننده‌ها به صورت صنعتی تولید می‌شوند. طبیعتاً در این جوامع، افراد به مراکز بهزیستی و ترک اعتیاد نیز بسیار مورد مراجعه قرار می‌گیرند می‌کنند.

نتیجه‌گیری

پرسش اصلی این پژوهش این بود که در تبیین مفاهیم کلیدی به کار برده شده در این پژوهش به این نتیجه رسیدیم که: در یک تعریف کوتاه سرگرمی حالتی نفسانی و نوعی گذران اوقات فراغت است که گاه به خودی خود و فارغ از دیگر امور زندگی ارزش دارد و به صورت اختیاری (فعالانه یا منفعلانه) و به قصد اموری چون ایجاد تفریح، تنوع، استراحت و شکوفایی فردی و اجتماعی صورت می‌پذیرد.

همچنین سبک زندگی:

الگوی همگرا (کلیت تامی) یا مجموعه منظمی از رفتارهای درونی و بیرونی، وضع‌های اجتماعی و دارایی‌هاست که فرد یا گروه بر مبنای پاره‌ای از تمایلات و ترجیح‌ها (سلیقه‌اش) و در تعامل با شرایط محیطی خود ابداع یا انتخاب می‌کند.^۱

در تبیین مفهوم چالش‌های اخلاقی نیز باید گفت چالش‌های اخلاقی نوعی بلا تکلیفی اخلاقی است که از ابهام در موضوع حکم اخلاقی ناشی می‌شوند و یا در تعارضات، تراحمات و معماهای اخلاقی ظهور و بروز دارند.

در جواب سؤال اصلی این پژوهش مشکلات اخلاقی مرتبط با سرگرمی بر چه عناصری از سبک زندگی اسلامی تأثیر می‌گذارد و

^۱ مهدوی‌کنی، دین و سبک زندگی، ص ۷۸.

از چه عناصری از سبک زندگی اسلامی تأثیر می‌پذیرد. در جواب این پرسش که در مورد مؤلفه‌های تأثیرگذار و تأثیرپذیر سبک زندگی در چالش‌های اخلاقی مربوط به سرگرمی بود؛ به این نتایج یافته‌ها رسیدیم که حوزه‌های مهم چالشی بحث‌برانگیز مرتبط با سرگرمی عبارت‌اند از: ابهام در موضوع اخلاقی در عرصه سرگرمی، ندانستن حکم اخلاقی در عرصه سرگرمی، مشکل تطبیق معیارهای کلی اخلاقی در عرصه سرگرمی، چالش‌هایی که مشکلات مربوط به ویژگی‌های اشخاص هستند؛ مانند ویژگی‌های شخصیتی و جنسیت افراد و بالاخره چالش‌هایی که مشکلات مربوط به ویژگی‌های جوامع است؛ مانند آداب و رسوم، میزان رشد اخلاقی جوامع. همچنین، مؤلفه‌های مختلف گوناگون سبک زندگی شامل اموال‌داری‌ها و نحوه مصرف آن‌ها، عادات، شغل، نحوه گذران فراغت، نگرش‌ها و گرایش‌ها و روابط انسانی در بروز تمامی این چالش‌ها مشکلات تأثیرگذار و از آن چالش تأثیرپذیرند هستند.

در پایان پیشنهاد می‌شود:

پژوهش‌های بنیادینی و به‌طور خاص پیرامون درباره مفاهیم مفهوم‌های شرعی چون لعب و لهو و تطبیق آن‌ها بر مفاهیم مفهوم‌های امروزی؛ چون سرگرمی و اوقات فراغت صورت پذیرد؛ چراکه یکی از چالش‌های مشکلات رسیدن به دیدگاه اسلام یافتن منظر اسلامی در خصوص سرگرمی، ابهام در این مفاهیم است.

برای هر سرگرمی، پژوهشی خاص پیرامون درباره شاخصه‌های سرگرمی مطلوب از منظر اخلاق اسلامی صورت پذیرد؛ چراکه در غیر این صورت؛ کلی‌گویی و ابهام در این زمینه به وجود می‌آید.

به اعتقاد نگارنده برای هر چالش موضوع بحث‌برانگیز در عرصه سرگرمی می‌توان خود می‌تواند موضوع یک کتابی باشد

نوشت و تعداد این چالش‌ها نیز با توجه به گستردگی مفهوم سرگرمی، زیاد است و باید پژوهش‌های بنیادین در این زمینه صورت پذیرد.

~~نگاه بدبینانه‌ای در بین اکثر متدینین در خصوص سرگرمی وجود دارد که باید اصلاح شود؛ در این زمینه باید به اعیاد و جشن‌های مذهبی توجه داشت.~~

باید به بافت فرهنگی جوامع، به خصوص جامعه ایرانی در عرصه سرگرمی‌ها و نیز ملاحظه‌های دینی در این عرصه توجه شود؛ چالش مهم در این زمینه تهاجم فرهنگی به وسیله سرگرمی‌هاست.

باید از سرگرمی‌ها برای تربیت دینی و رشد اخلاقی استفاده شود.

باید به مردم و به خصوص به جوانان برنامه‌ریزی و استفاده صحیح از اوقات فراغت به مردم و علی‌الخصوص جوانان آموزش داده شود.

فهرست منابع کتابنامه

۱. اتکینسون، آر. اف؛ درآمدی به فلسفه اخلاق؛ (ترجمه سهراب علوی نیا؛ مترجم) تهران: انتشارت هرمس، ۱۳۹۱.
۲. بوسلیکی، حسن؛ تعارض اخلاقی و دانش اصول فقه؛ قم: پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، ۱۳۹۱.
۳. چاوشیان، حسن؛ و یوسف اباذری؛ یوسف؛ ۱۳۸۱، پاییز و زمستان؛ «از طبقه اجتماعی تا سبک زندگی؛ روکردهای نوین در تحلیل جامعه شناختی هویت اجتماعی»، مطالعات جامعه شناختی، (پاییز و زمستان ۱۳۸۱)، ص ۳-۲۸.
۴. ساروخانی، باقر؛ و مریم رفعت جاهد؛ مریم؛ ۱۳۸۳، تابستان؛ «زنان و بازتعریف هویت اجتماعی»؛ جامعه شناسی ایران، (تابستان ۱۳۸۳)، ص ۱۳۳-۱۶۰.
۵. سفیری، خدیجه؛ و فاطمه مدیری؛ فاطمه؛ ۱۳۸۹، پاییز و زمستان؛ «تفاوت های جنسیتی در اوقات فراغت»؛ تحلیل اجتماعی نظم و نابرابری اجتماعی، (پاییز و زمستان ۱۳۸۹)، ص ۱۴۷-۱۷۰.
۶. شفیعی، سمیه؛ ۱۳۹۰، بهار؛ «عوامل مرتبط با رضایتمندی زنان از چگونگی گذران اوقات فراغت»؛ علوم اجتماعی، (بهار ۱۳۹۰)، ص ۱۳۵-۱۷۴.
۷. شهیدی، هاشم؛ ۱۳۸۷، تابستان؛ «بررسی تأثیر ویژگی های خانوادگی بر چگونگی گذران اوقات فراغت فرزندان در کوی های سازمانی»؛ مدیریت نظامی، (تابستان ۱۳۸۷)، ص ۳۵-۱۰۲.

۸. طباطبایی، محمد-حسین؛ ترجمه تفسیر المیزان؛ (ترجمه) محمدباقر موسوی تهرانی؛ مترجم-قم: جامعه علمی مدرسین حوزه علمی قم، ۱۳۷۴، ۳۷۴.

۹. عمید، حسن؛ فرهنگ عمید؛ تهران: اشجع با همکاری میکائیل، ۱۳۸۹، ۳۸۹.

۱۰. غفرانی، محمد؛ و مرتضی آیت-الله-زاده شیرازی؛ مرتضی؛ فرهنگ اصطلاحات روز، تهران: انتشارات امیرکبیر، ۱۳۹۰.

۱۱. فرزام-فرد، غلامرضا؛ ۱۳۸۸، پاییز، «آسیب شناسی اوقات فراغت دانش-آموزان استان قم و ارائه الگوی کارآمد»؛ پژوهش نامه-استان قم، (پاییز ۱۳۸۸)، ص-۱۵۹-۱۸۰.

۱۲. قراملکی، احد-فرامرزی؛ اخلاق حرفه‌ای؛ قم: مجنون، ۱۳۸۳، ۳۸۳.

۱۳. مطهری، مرتضی؛ مجموعه آثار شهید مطهری؛ تهران: انتشارت صدرا، بی‌تا، بدون تاریخ.

۱۴. مهدوی کنی، محمد-سعید؛ دین و سبک زندگی؛ تهران: دانشگاه امام-صادق (علیه السلام)، ۱۳۸۷، ۳۸۷.